

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«МЕТОДИКА ВЕДЕННЯ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ
РОБОТИ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ: ОСНОВНІ ФОРМИ, НАПРЯМКИ
ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПЛАНУВАННЯ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи Geob1-M17
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
за освітньою програмою Географія
Чабанюк Костянтин Миколайович

Керівник:
Чернюк Г.В., кандидат географічних наук,
доцент

Рецензент:
Рибак І.П., кандидат географічних наук,
доцент

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ	5
1.1. Поняттєво-термінологічний апарат з теми дослідження	5
1.2. Мета, об'єкт, предмет і завдання туристсько-краєзнавчої діяльності	11
1.3. Функції та принципи туристсько-краєзнавчої діяльності	13
1.4. Туристсько-краєзнавча робота як одна із основних форм навчально-виховної діяльності	15
1.5. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	25
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК І СТАНОВЛЕННЯ ТУРИСТСЬКО- КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	30
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ: ОСНОВНІ ФОРМИ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЛАНУВАННЯ	40
3.1. Основні форми туристсько-краєзнавчої роботи у школі	40
3.2. Основні види туристсько-краєзнавчої роботи у школі	43
3.3. Роль вчителя географії в організації туристсько-краєзнавчої роботи	49
3.4. Організація та діяльність туристсько-краєзнавчого гуртка	55
3.5. Методи дослідження і науково-дослідницька робота під час ведення туристсько-краєзнавчої роботи	58
3.6. Краєзнавчі маршрути туристсько-краєзнавчого гуртка	62
3.7. Методичні рекомендації щодо використання краєзнавчих матеріалів на уроках географії	64
3.8. Особливості діяльності Кам'янець-Подільської міської Станції юних туристів (СЮТур)	72
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність наукового дослідження. Соціально-політичні, економічні, екологічні зміни в житті України, що інтенсивно реформується, впливають на підростаюче покоління. У одних спостерігається ріст прагматизму, підприємництва, ранньої соціальної зрілості, а в інших – зростає замкненість, нерішучість. Тому залучення старшокласників до цікавого, корисного і творчого життя засобами туристсько-краєзнавчої роботи й освіти є соціально необхідною функцією, яка спрямована на розвиток відповідно вимог часу гармонійно розвинутої творчої особистості.

Різноманітні форми роботи забезпечують комплексний характер туристсько-краєзнавчої роботи у навчанні, вихованні й оздоровленні учнів, в ній закладені широкі можливості для творчої самодіяльності – спортивної, наукової, художньої, технічної, соціальної та педагогічної.

Серед різноманітних форм виховної діяльності педагогічного колективу школи, які сприяють формуванню загальнолюдських цінностей у підростаючого покоління, особливе місце належить туристсько-краєзнавчій роботі. Вона передбачає не лише фізичний розвиток особистості, але й пізнання рідного краю, вивчення його історії, звичаїв і обрядів, народних ремесел і традицій.

Питання туристсько-краєзнавчої роботи в Україні досліджували М.Алексієвець, Т.Міщенко, Ю.Попович, В.Серебрій, С.Танана, О.Тімець; ролі туризму і краєзнавства для всебічного розвитку особистості були присвячені роботи Т.Вайди, С.Захарова, М.Костриця, В.Обозного; Г.Лисичарова, Б.Мицкан та ін.

Значення туристсько-краєзнавчої діяльності полягає насамперед у тому, що через неї можна здійснювати один з головних принципів навчання і виховання – принцип єдності теорії і практики, зв'язку навчання із життям. Також різні форми і види туристсько-краєзнавчої роботи відіграють важливу роль у формуванні дитячого колективу, виховують в учнів самостійність, підвищують їх відповідальність за доручену справу.

Об'єкт дослідження: туристсько-краєзнавча робота у школі.

Предмет дослідження: методичні особливості ведення туристсько-краєзнавчої роботи у сучасній школі.

Мета наукового дослідження – проаналізувати особливості туристсько-краєзнавчої роботи у сучасній школі, її основні форми і види.

Для досягнення мети необхідно було розв'язати такі **завдання**:

1. здійснити аналіз літературних джерел з проблематики дослідження;
2. охарактеризувати основні етапи становлення і розвитку шкільного географічного краєзнавства;
3. здійснити аналіз основних форм і видів туристсько-краєзнавчої роботи;
4. розробити методичні рекомендації щодо використання краєзнавчих матеріалів на уроках географії;
5. розробити для учнів 5-10 класів туристсько-краєзнавчі маршрути.

Практичне значення. Результати дослідження особливостей туристсько-краєзнавчої роботи у сучасній школі можуть бути використані вчителями географії, краєзнавцями-аматорами у своїй педагогічній і краєзнавчій діяльності.

Структура та обсяг роботи. Загальний обсяг наукової роботи становить 81 сторінку машинописного тексту та складається зі вступу, трьох розділів, дванадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 67 найменувань та додатків.

ВИСНОВКИ

Отже, внаслідок наукових досліджень нами було встановлено:

Туристсько-краєзнавча діяльність – це організована під керівництвом педагога багатогранна навчально-освітня, пошуково-дослідницька, спортивна, рекреаційно-оздоровча та суспільно корисна робота учнівської молоді у процесі комплексного вивчення рідного краю, своєї країни, інших країн.

Цей вид позакласної діяльності пройшла довгий шлях свого становлення від давніх віків і продовжує формуватись і удосконалюватись і в наш час. На території України туристсько-краєзнавча діяльність почала розвиватися у ХІХ ст. у різних напрямках, але активного розвитку набула в ХХ ст.

Туристсько-краєзнавча робота органічно увійшла в навчально-виховний процес сучасної школи. Вона виконує низку функцій: виховну, розвиваючу, освітню, пізнавальну, оздоровчу, спортивну.

Туристсько-краєзнавча робота є найефективнішою тоді, коли має ідейно-моральну спрямованість, підпорядкована навчально-виховним завданням школи, пов'язана із життям і практикою, а її методи відповідають віковим особливостям та інтересам учнів.

Краєзнавчу роботу потрібно проводити планово, дотримуючись наступності. Корисно при цьому підтримувати зв'язки з відповідними установами та організаціями, поєднувати комплексні дослідження з докладним вивченням окремих питань.

Туристсько-краєзнавча робота характеризується надзвичайною різноманітністю її організаційних форм. Найпоширеніші з них: гурток, секція, клуб, товариство, краєзнавчий музей.

Найпоширенішою формою туристсько-краєзнавчої роботи є гурток (географічний, краєзнавчий, гідрологічний, туристичний, етнографічний, топографічний). При організації гуртка обов'язковою умовою є врахування спільних інтересів учнів, їх підготовку, вік.

Дидактичними цілями роботи гуртка є розширення та поглиблення природничих знань, засвоєння елементарних умінь дослідницької діяльності,

поглиблення пізнавального інтересу до вивчення природи, розвиток індивідуальних здібностей і нахилів дітей, оволодіння практичними вміннями і навичками природоохоронної роботи.

Участь у роботі гуртка добровільна. Проте, потрібно вимагати утворення сталого складу гуртка, дотримання окремих правил, які регулюють його діяльність.

Основними видами туристсько-краєзнавчої роботи з учнями є прогулянки, екскурсії, подорожі та походи, естафети, зльоти, експедиції.

Бажано, щоб форма проведення занять гуртка була нетрадиційною, відрізнялась від уроку. Вірний вибір місця для проведення занять гуртка або інтер'єру кабінету сприяє створенню природного фону для мовленнєвого спілкування учнів, стимулює їх активність.

Школа повинна бути зацікавлена та сприяти розвитку туристсько-краєзнавчої роботи, яка вирішує освітні завдання школи: засвоєння знань у процесі використання краєзнавчого матеріалу, розкриття здібностей та інтересів школярів у процесі неформального спілкування, формування дружнього колективу, розвиток у підлітків загальнолюдських цінностей, задоволення потреб школярів у самореалізації, оздоровлення їх тощо.

Подолання природних труднощів походів, прогулянок, екскурсій сприяє формуванню у підлітків об'єктивної самооцінки особистості, усвідомленому росту власного духовного потенціалу, віри у свої сили.

В основу шкільної туристсько-краєзнавчої роботи повинні бути покладені наступні принципи: духовно-культурної спрямованості, який передбачає діяльність краєзнавців відповідно до завдань відродження духовності і національної свідомості, формування громадянської відповідальності; науковості, комплексності і систематичності, плановості і наступності, який передбачає розгортання краєзнавчо-туристської роботи на основі продуманої програми досліджень, складеної на певні відрізки часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева В.М. Позакласна робота з географії. Х. : Видавництво «Основа». – 2006. – 240 с.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения (Общедидактический аспект). – М. : Педагогика, 1977. – 256 с.
3. Баранский Н. Н. Методика преподавания экономической географии. – М. : Учпедгиз, 1970. – 452 с.
4. Баринова И.И. и др. Внеурочная работа по географии. – М. : Просвещение, 1988. – 157 с.
5. Бенедюк В.В. Краєзнавчий принцип навчання: історичний аспект // Географія та основи економіки в школі. – 1997. – №4. – С. 29-30.
6. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К. : ВМН, 1998. – 204 с.
7. Богданова О.К. Сучасні форми і методи викладання географії в школі. – Харків : Видавнича група «Основа», 2003. – 80 с.
8. Всеукраїнська спілка краєзнавства: матеріали та документи. – К. : Рідний край, 1997. – 240 с.
9. Географічна енциклопедія України: У-3 т. – К. : Українська енциклопедія, 1990. – Т. 2. – С. 208-209.
10. Демідієнко О.Я., Іонова О.М., Кузнецова В.І. Основи краєзнавства. – К. : 2001. – 324 с.
11. Душина И.В., Понурова Г.А. Методика преподавания географии: Пособие для учителей и студентов педагогических университетов и институтов. - М. : Просвещение, 1996. – 192 с.
12. Енциклопедія українознавства: У11 т. /Під ред. проф. В. Кубійовича. – Л. : 1994. – Т. 3. – С. 1159-1160.
13. Жупанський Я.І., Круль В.П. До питання про географічні засади сучасного національного краєзнавства // Український географічний журнал. – 1993. – № 3. – С. 52-55.
14. Жупанський Я., Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства // Краєзнавство. – 1994. – № 1-2. – С. 3-6.

- 15.Захаров С. Функції, етапи, стадії географічного краєзнавства // Географія та основи економіки. – 1999. – 190 с.
- 16.Історичне краєзнавство в Українській РСР / П.Т. Тронько, В.О. Гербик, О.І. Лугова та ін.; відп. ред. П. Т. Тронько. – К. : Наукова думка, 1989. – 240 с.
- 17.Калечиц Т. Н. Позакласна і позашкільна робота з учнями. – М. : Освіта, 1980. – 124 с.
- 18.Кантор И. М. Понятійно-терминологическая система в педагогике. Логико-методологические проблемы / Предисл. М. Н. Скаткина. – М. : Педагогика, 1980. – 160 с.
- 19.Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Масляк П.О., Скуратович О.Я. Методика викладання географії в школі. – К. : Стафед-2. – 2000. – 148 с.
- 20.Кобернік С.Г. та ін. Методика викладання географії в школі : Навчально-методичний посібник. – К. : Стафед – 2. – 2000. – 320 с.
- 21.Корнєєв В.П. Форми навчання географії в школі: Посібник для вчителя. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. – 224 с.
- 22.Корнєєв О.В. Географічне краєзнавство в Україні // Географія. – 2004. – №10. – С. 24-26.
- 23.Корнєєв О.В. Методика географічного краєзнавства. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 144-147 с. – (Б-ка журн. «Географія»; Вип. 1 (37))
- 24.Корнєєв О.В. Розвиток географічного краєзнавства: історичний аспект і завдання на сучасному етапі // Рідна школа. – 2005. – №11. – С. 62-65.
- 25.Костриця М. Витоки українського краєзнавства // Географія та основи економіки в школі. – 2000. – М. – С. 31-32; №2. – С. 34-36.
- 26.Костриця М. Географічне краєзнавство: актуальні питання теорії // Географія та основи економіки в школі. – 1999. – №3. – С. 35-37.
- 27.Костриця М. Географічне краєзнавство: Поступ у III тисячоліття // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2002. – № 2. – С. 5-7.
- 28.Костриця М. З історії становлення шкільного географічного краєзнавства в Україні // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2001. – № 7. – С. 4-5.

- 29.Костриця М. Кому заважає краєзнавство? // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 1999. – № 5. – С. 2.
- 30.Костриця М. Становлення організаційних форм українського географічного краєзнавства // Географія та основи економіки в школі. – 2005. – № 3. – С. 39-42.
- 31.Костриця М.Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі. – К. : Радянська школа, 1985. – 180 с.
- 32.Краеведение: Пособ. для учителя / Под. ред. А. В. Даринского. – М. : Просвещение, 1987. – 254 с.
- 33.Краєзнавство в Україні: сучасний стан і перспективи: Наук. збірник. – К. : Академія, 2003. – 232 с.
- 34.Крачило М. П. Краєзнавство і туризм. – К. : Вища школа, 1994. – 230 с.
- 35.Маринич О. М. Науково-методичні засади географічного краєзнавства // Географічне краєзнавство: сучасний стан і перспективи. – Житомир : Льонік, 1992. – С. 4-6.
- 36.Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: [Навчально-методичний посібник] / Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Скуратович О.Я.; За редакцією С.Г. Коберніка. – Навч. книга, 2005. – 319 с.
- 37.Методика обучения географии в средней школе: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по геогр. спец. /Под ред. Л.М. Панчешниковой. – М. : Просвещение, 1983. – 320 с., ил.
- 38.Методика обучения географии в средней школе / Под ред. А. Е. Бибик и др. – М. : Просвещение, 1978. – 392 с.
- 39.Методика позакласної роботи з географії./ ред. Откаленко М.П. – К. : 1974. – С. 188-190.
- 40.Обозний В.В. Краєзнавча підготовка вчителя (Теоретичні й організаційно-практичні аспекти). – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 254 с.
- 41.Організаційні форми навчання /За ред. Ю. І. Мальованого. – К. : 1991. – 212 с.

42. Остапец А.А. Педагогика туристско-краеведческой работы в школе – М. : Педагогика, 1985. – 154 с.
43. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Теоретичні основи географічного краєзнавства і соціальне районування / Сучасний стан та перспективи вивчення географії рідного краю у школах: Тези доповідей Міжнародного наук.-метод, семінару. – Харків, 1994. – С. 3-6.
44. Полонский В. М. Понятийно-терминологический аппарат педагогики и образования // Мир образования – образование в мире. – М. : Издательский дом Российской академии образования, 2004. – С. 13-24.
45. Практикум по методике туристско-краеведческой работы в школе и профессионально-техническом училище // Сост. Ю.А. Грабовский, В.И. Таточенко, А.Л. Шипко, С.В. Щербина. – Херсон : ХГПИ, 1989. – 232 с.
46. Програма курсу «Основи туризму і краєзнавства» // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2002. – № 35. – С. 10-13.
47. Репніна В. Краєзнавчо-пошукова діяльність учнів у позашкільному закладі // Географія та основи економіки в школі. – 2000. – № 1. – С. 34-35.
48. Ромуць Г.М. Зміст шкільних підручників як фактор полікультурного виховання молодших школярів у Закарпатті (1919-1932): Автореф. дис.. к.ц.н. – Житомир : 2006. – 20 с.
49. Сафиулин А.З. Географическое краеведение в общеобразовательной школе: Пособ. для учителей. – М. : Просвещение, 1979. – 224 с.
50. Серебряй В. Краєзнавство в системі народної освіти // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2001. – № 13. – С. 7-8.
51. Серета В. І. Система позакласної роботи з географії у середній школі. – М. : Освіта, 1982. – 120 с.
52. Серкіз Я. Історичне краєзнавство: Навч.-метод. посіб. – Л. : ЛОНМІО, 1995. – 340 с.
53. Сірополко С. Історія освіти в Україні. – К. : Наукова думка, 2001. – 912с.
54. Скорик О. Позакласна робота з географії // Все для вчителя. – 2002. – №17. – С. 56-57.

- 55.Сов'як П. Яким шляхом піде Дрогобицьке краєзнавство? // Вісник Дрогобиччини. – 1997. – 5 квітня.
- 56.Соловей М. В. Шкільна географія і краєзнавство у педагогічній спадщині Софії Русової // Географія та основи економіки. – 2001. – № 1. – С. 33-34.
- 57.Строев К. Ф. Краеведение. – М. : Просвещение, 1967. – 144 с.
- 58.Сухошинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К. : Видавництво АПН, 2003. – 68 с.
- 59.Тімець О. Значення краєзнавства на різних етапах розвитку суспільства // Рідна школа. – 2002. – Серпень-вересень. – С. 57-58.
- 60.Тронько П. Т. Краєзнавство у відродженні духовності і культури. – К. : Рідний край, 1994. – 240 с.
- 61.Тронько Я. Т. Історичне краєзнавство в розбудові суверенної України // Краєзнавство в Україні: сучасний стан і перспективи. – К. : Видавничий центр «Академія», 2003. – 125 с.
- 62.Тронько П. Т. Краєзнавство України: здобутки і проблеми. – К. : Інститут історії України НАН України, 2003. – 126 с.
- 63.Україна: географічні проблеми сталого розвитку: 36. наук, праць: У 4-х т. – К. : ВГЛ Обрії, 2004. – Т. 4. – 226 с.
- 64.Ущинський К. Д. Рідне слово / Вибрані пед. твори: У 6-ти т. – К. : Рад. школа, 1983. – С. 282-293.
- 65.Шаблій О. І. Академік Степан Рудницький: Фундатор української географії. – Львів, Мюнхен : 1993. – 190 с.
- 66.Шипович Є.Й. Методика викладання географії: Навчальний посібник для студентів географічних факультетів університетів. – К. : Вища школа, 1991. – 174 с.
- 67.Шищенко П. Сутність географічного краєзнавства // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2000. – № 42. – С. 1-2.